

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№9

Google Scholar

OPEN ACCESS

ULRICHSWEB[®]
GLOBAL SERIALS DIRECTORY

OpenAIRE

ROAD

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

Academic
Resource
Index
ResearchBib

ISSN
INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

CYBERLENINKA

BASE

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

Crossref

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2025

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Elektron nashr. 780 sahifa.

E'lon qilishga 2025-yil 1-sentyabrda ruxsat etildi.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoirazimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldix'o'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukhonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Postdan xaridgacha: influenser va ilg'or veb-ilova (PWA – progressive web app)ning chakana sotuvga real ta'siri	14
Abdulaziz Madjidov	
Ta'lim xizmatlari bozori samaradorligini oshirishda ta'lim klasterlarining roli	22
Imamova Nilufar Asamutdinovna	
Korxona raqobatbardoshligini oshirishda marketingning tovar strategiyasidan foydalanish holati.....	29
Xidirov Sherzod Olimovich	
O'zbekistonda moliyaviy savodxonlikni institutsionallashtirish: NFIS, Finlit.uz va ta'lim islohotlari	34
Irgashev Anvar Farxodovich	
Moslashuvchan menejment tizimlarini yashil iqtisodiyotga integratsiyalash tasnifi	39
Umarov Bexzod Batirovich	
Qishloq xo'jaligida innovatsion marketing strategiyasini ishlab chiqish.....	43
Sheraliyev Axror Sodiqovich	
O'zbekiston Respublikasida moliyaviy bank xizmatlarini rivojlantirishning tendensiyalari, undan samarali foydalanish imkoniyatlari va konseptual jihatlarini	48
Roziqov Behzod Bahrom o'g'li	
Metallurgiya korxonalarida raqamli texnologiyalarni joriy etish chet el tajribasi	54
Abdullayeva Matluba Nematovna	
Исследование связи между восприятием изменения климата и внедрением устойчивых методов ведения сельского хозяйства в Узбекистане	59
Светлана Ражабова, Бахром Миркасимов	
Surxondaryo viloyati qishloq xo'jalik tarmog'ini barqaror rivojlantirishni iqtisodiy-ekologik modellari	68
Abdug'aniyev Otabek Allajonovich, Xo'jamqulov Bekzod Turdaliyevich	
Milliy iqtisodiyotda real sektor salmog'i va uning o'zgarish tendensiyalari	75
Mambetjanov Qahramon Qurbandurdiyevich, Isroilova Muhabbat Rustamjon qizi	
Qo'shilgan qiymatni soliqqa tortish uslubiyoti: xususiyatlari, vazifalari va muammolari	89
Xaitov Shuxrat Sharipboyevich	
Kognitiv yondashuv asosida tibbiyot oliy ta'lim muassasalari talabalari grammatik va diskursiv kompetensiyalarini shakllantirishning nazariy modeli va pedagogik texnologiyasi.....	94
Dadadjanova Feruza Muhammadyusupovna	
Transport tizimining rivojlanishi milliy iqtisodiy o'sishining asosi sifatida	98
Narziyev Umidjon Baxrillayevich	
Loyiha risklarini aniqlashda zamonaviy usullar va ularning samaradorligi.....	105
Marufhanov Davron Xasanovich	
Современные методы управления на железнодорожном транспорте в процессе трансформации системы.....	109
Кушакова Мамура Наримановна	
Финансовые механизмы и модели менеджмента в развитии устойчивой экономики транспортных компаний	115
Шарапова Гулчехра Рустамовна	
Kasbiy ta'limda o'quvchilarning raqamli kompetensiyasini shakllantirish va baholashning innovatsion yondashuvlari	120
Maxkamova Zuhra Tursunpulotovna	
Audit ishi sifati darajasini oshirish yo'nalishlari.....	124
Qushmatov Otaxon Qurbonaliyevich	

Erkin iqtisodiy zonalarda investitsiya loyihalarini moliyalashtirishning nazariy va amaliy asoslari.....	131
Yuldashev Baxtiyor Gayradjonovich	
Ko'chmas mulk qiymatini baholash va uning ekonometrik tahlili	135
Jaloliddinova Mohira Alisher qizi	
Современные тенденции и вызовы бюджетно-макроэкономической политики в Узбекистане	142
Хазраткулова Лола Нармуминовна	
Intellectual mulkda iqtisodiy mohiyat, mazmun hamda huquqiy jihat uyg'unligi	148
N.D.Maxmudova	
Axborot texnologiyalari asosida ta'limda loyiha boshqaruvida sun'iy intellekt va mashinali o'qitish imkoniyatlari	152
Xodjiyeva Durdona Abdurasolovna	
Концепция "Зеленого учета" и его значение для экономического развития.....	157
Умарова Зулайхо Турсуновна	
Iqtisodiyotning asosiy tarmoq va sohalariga kiritilgan investitsiyalarning joriy holati tahlili	166
Ismailova Kutlibeka Ulug'bek qizi	
O'zbekistonda yoshlar tashkiloti faoliyatini tashkil etishning o'ziga xos jihatlari va rivojlanish bosqichlari	172
Usmonov Adxamjon A'zamjonovich	
O'zbekiston Respublikasi maxsus iqtisodiy zonalar investitsion holatini hududlar kesimida tahlili.....	178
Anvarxonov Abdulatifxon Jamshidxon o'g'li	
Kichik biznes va o'rta biznesni rivojlantirish orqali aholi farovonligini ta'minlash.....	184
Ahmedov Oybek Turgunpulatovich, Nurqulov Nurbek Sirojiddin o'g'li	
Fiskal siyosat instrumentlari orqali yashirin iqtisodiyotni qisqartirish va legallashtirish metodologiyasi.....	189
Ergasheva Malikaxon Avazxon qizi	
Fond bozorida savdo strategiyasi va uni amalga oshirishga yo'nalishlari.....	192
Soliev Istam Ixtiyorovich	
Sanoat korxonalarini innovatsion rivojlantirishning asosiy tamoyillari	197
Yuldasheva Kamola Miraliyevna	
Iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda davlat boshqaruvi tizimining isloh qilinishi: Tajriba va istiqbollar.....	202
Mashrabaliyev Ibroximbek Mashrabaliyevich	
Iqtisodiyotning real sektorida investitsion loyihalarni moliyalashtirish amaliyoti.....	209
Qosimova Lola Sultanovna	
Sanoat mahsulotlari eksportida logistika zanjirining uzluksizligini ta'minlash: nazariy asoslar va amaliy yondashuvlar.....	217
Kurbonova Ma'mura Abdukarim qizi	
Soliq ma'murchiligiga zamonaviy texnologiyalarini joriy etish orqali qo'shilgan qiymat soliq ma'murchiligi bazasini kengaytirish yo'llari	222
Raxmonqulov Umidjon Rustam o'g'li	
Инновационные подходы к созданию проблемно-ориентированной системы прогнозирования, оптимизации и управления отраслями региональной экономики (жилищное строительство)	231
Далиев Ахтам Шарафутдинович	
Tovar-moddiy resurslar harakati samaradorligini oshirishda UZEX faoliyatining joriy holatini baholash.....	238
Sherzod Xolmurodovich Pardayev, Mamatkulov Farrux Gulomjon o'gli	
Sog'liqni saqlash tizimida tadbirkorlik faoliyatining turlari	244
Solikhova Dildora Alisher qizi	

“O‘ztemiryo‘lyo‘lovchi” aining asisii faoliyatini samaradorligini oshirishda autsorsing xizmatini joriy etish strategik asoslari	250
Kaxarova Nilufar Yerkinjonovna	
Mintaqani kompleks rivojlantirishning metodologik asoslari va ustuvor yo‘nalishlari.....	256
Jumayeva Zulfiya Qayumovna	
Sog‘liqni saqlash tashkilotarida xarajatlar samaradorligini ta‘minlash masalalari	260
Raximova Maftuna Axmadjon qizi	
Aksiyadorlik jamiyatlarida sof foydani taqsimlash bilan bog‘liq bo‘lgan soliq solish masalalari	264
Suyunov Otabek Shuxrat o‘g‘li	
O‘zbekiston qonunchiligida raqamli transformatsiya jarayonida elektron to‘lov kartalarini soxtalashtirishni jinoyatlashtirish	276
Maxsadaliyeva Maftuna Toxir qizi	
Mamlakatimizda intellektual xizmatlar bozorini rivojlantirish masalalari.....	281
Miyassarov Davron Abdurashid o‘g‘li	
Validation of the dutch eating behaviour questionnaire (DEBQ) in a sample of uzbek women.....	285
Khursana Usmanova, Dr Muhammad Bilal, Dilafuz Qo‘chqorova	
Iqtisodiy xavfsizlik tizimlarini o‘ziga xos jihatlari	295
Nabiyev Bexzod Shavkatovich, Bayboboeva Firuza Nabijonovna	
Davlat qarz siyosatini optimallashtirishda islomiy moliya instrumentlarining qo‘llanish imkoniyatlarini kengaytirish yo‘nalishlari	299
Tilabov Nasrulla Tashmuratovich	
Роль институциональных структур фондового рынка в обеспечении финансовой стабильности.....	305
Камилова Севара Анваровна	
The Impact of Digitalization on the Management System in the Entrepreneurial Environment of Uzbekistan.....	309
Ibragimova Saida Ilkhomovna	
China’s Investment Strategy in Uzbekistan: Sectoral Trends and Strategic Implications (2013–2024).....	313
Maftuna Nuriddinova	
Qo‘shilgan qiymat solig‘i tushunchasi va uning iqtisodiy mohiyati	319
Eshkarayev Bobir Chariyevich	
Raqamli boshqaruvning afzalliklari va uni rivojlantirish istiqbollari	324
Xolbayeva Marg‘uba Qazoqboyevna	
Korporativ boshqaruvning nazariy asoslari: O‘zbekistonda qo‘llanish imkoniyatlari.....	328
Jumayeva Guzal Sherxon qizi	
Audit organizations in Uzbekistan	332
Razzaqov Jasur Xamraboevich, Yaqubov Matrasul Mavlonberdiyevich, Sabirova Nodira Komil qizi	
Xorijiy investitsiyalarning turlari va xususiyatlari	337
Gofurov Doston Boxromovich	
Mahalliy budjet mablag‘larining samaradorligini oshirishda auditning o‘rni.....	341
Primova Shaxnoza Komiljonovna	
Модели управления государственными финансами в зарубежных странах.....	345
Наимов Шохрух Шарофиддинович	
O‘zbekistonning sirkulyar iqtisodiyotga o‘tishi: yashil o‘sish indikatorlari tahlili	352
Hakimov Anvarjon Abdulloyevich	
Innovation management in the education system: practical challenges, international experience, and effective strategies based on the example of Uzbekistan.....	356
Imomov Inomiddin Abdulxamidovich, Egamberdiyev Farxod Botirovich	
Трансформация энергетического комплекса Узбекистана: текущее состояние и перспективы развития	363
Хмель Е.В., Мирджалилова Д.Ш., Дерюгина Е.А., Лозовская Н.А.	

Improving the efficiency of personnel management and optimizing labor costs in Sam Glass LLC.....	368
Musayeva Shoira Azimovna, Agzamov Avazkhon Talgatovich	
Interactive design and museum management: enhancing guided tours through IOT and virtual solutions.....	374
Ibrokhimova Aziza Abbasovna	
Hududlar investitsion jozibadorligini oshirish yo'llari.....	379
Imomova Kamola Novfal qizi	
"Innovatsion usulda baliq yetishtirishning iqtisodiy samaradorligini oshirish yo'llari (Sirdaryo tumani misolida)"	385
Bo'ltakov Sardor Oqbo'ta o'g'li	
Bank filial tarmoqlari samaradorligini baholashning xorijiy tajribasi va undan O'zbekiston banklari amaliyotida foydalanish imkoniyatlari	392
Xoshimov Og'abek Nizomjon o'g'li	
Zamonaviy iqtisodiyotda davlat xaridlarinin elektron savdolarining o'rni	398
Burxanov G'ofur Baxodirovich	
Реализация концепции развития рынка зеленой экономики в сфере экономической безопасности Республики Узбекистан.....	401
Юнусова Римма Рахманбердиевна	
Tijorat banklaridan "foyda" solig'ini undirishning bugungi holati.....	408
Ergasheva Lobar Raxmatulla qizi	
O'zbekiston oziq-ovqat sanoatini iqtisodiy rivojlantirish yo'nalishlari	415
Abasova Gulirano Rahmatullo qizi	
Xorijiy tajribalar asosida ekologik tadbirkorlikning innovatsion va investitsion yo'nalishlarini tashkil etish	419
Turg'unova Tursunoy Maratovna	
Sanoat korxonalari jozibadorligini oshirishda marketing strategiyasini amalga oshirish xususiyatlari	424
Raxmonova Feruza Musakulovna	
Turizm sohasida investitsion faoliyat: nazariy asoslar va amaliy yo'nalishlar.....	428
Ergashev Durdonaxon Aziz qizi	
Qashqadaryo viloyatida barqaror turizmning rivojlanish tendensiyalari va mavjud muammolar tahlili.....	432
Suyunova Dilnoza Mexridin qizi	
Iqtisodiy rivojlanish jarayonida investitsion resurslarning mutanosib taqsimlanishi: samaradorlik va ustuvor yo'nalishlar.....	436
Otaboyev Feruzbek Oybek o'g'li	
Xususi banklar faoliyatini rivojlantirishda raqamli texnologiyalarning moliya bozoriga ta'siri	441
Abduqahhorov Asilbek Ahror o'g'li	
Mehnat resurslari tushunchasi, tarkibi va uning ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati.....	447
Kobilova Zebo Bobokulovna	
Xorijiy davlatlar tajribasida moliyaviy siyosatning makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlashdagi roli.....	453
Jabborova Dilafruz	
The impact of exchange rate policy on the financial-monetary system and economic growth.....	459
Raxmanova Laylo Baxodirovna	
Современные вызовы и модельные подходы к обеспечению конкурентоспособности банковской системы Узбекистана.....	464
Юлдашева С.Ш.	
Iqtisodiyotni innovatsion rivojlantirishda soliq mexanizmidan samarali foydalanish yo'llari	470
Ishimova Mohinur Absalomovna	
Innovative pathways for advancing sustainable tourism in Uzbekistan.....	477
Feruz Karimov	

Tijorat banklarida biznes subyektlari faoliyati samaradorligini oshirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish yo'llari.....	482
Mirpulatova Luiza Mansurovna	
O'zbekistonda sanoat zonalarining rivojlanish bosqichlari va huquqiy-me'yoriy asoslari	488
Vafoyev Akmal Ikromovich	
Qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan samarali foydalanishda Germaniya tajribasi	493
Pardayeva Maftuna Ulug'bek qizi	
Korxonalar moliyaviy faoliyati bo'yicha auditorlik risklarini xalqaro standartlar asosida baholash	497
Shirinov Uchqun Abduxalilovich, Abduxalil-zoda Ra'no Muzaffar qizi	
Ishlab chiqarish xarajatlarining tarkibi va ularni pasaytirish usullari	501
Sodiqov Mirahror Abbos o'g'li	
O'zbekiston Respublikasi hududlarini ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishda mahalliy budjetlarning ahamiyati.....	509
Sharopov Dilshodjon Raxmatullayevich	
The role of small business enterprises in enhancing the well-being of the population in Uzbekistan	513
Djalilova Shaxlo Ismoiljon kizi	
O'zbekistonda IPOlarni tashkil etish jarayonlari tahlili	518
Alikulov Azamat Tuygunovich	
Kichik sanoat zonalarini faoliyatining iqtisodiy-statistik tahlili (Surxondaryo viloyati misolida).....	522
Ozoda Batirovna Sakiyeva	
Hududlarning innovatsion turistik salohiyatini rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish	528
Xaitov Oxunjon Nomoz o'g'li	
Integrating circular economy principles in marketing and operations of grape export companies for green transition.....	534
Usmonova Diyora Mahmud kizi	
Foreign experiences of improving the quality of services in the field of tourism.....	541
Raxmonov Siyovush Turob ugli	
Z avlodining iste'dodli vakillari uchun raqobat: davlat boshqaruvi sektorining maqsadga yo'naltirilgan raqamli avlodni jalb etish strategiyalari.....	546
Nosirova Shaxzoda Bohodir qizi	
O'zbekiston Respublikasida uglerod solig'ini joriy etish orqali soliq ma'muriyatchiligini takomillashtirish va yashil iqtisodiyotga o'tishni jadallashtirish imkoniyatlari: ekologik, iqtisodiy va institutsional yondashuv	560
Jo'rayev Ahmad Saitnazar o'g'li	
Tijorat banklari reytingiga ta'sir qiluvchi asosiy moliyaviy ko'rsatkichlar tahlili.....	566
Karabayev Nodir Abduhamidovich	
Budjet tashkilotlarida tuziladigan moliyaviy hisobotlarning ahamiyati.....	578
Norqulova Qutlug'nigor Oloviddinovna	
Методы и критерии оценки эффективности конкурентоспособности предприятия	582
Хусейнов Рахим Али оглы	
Zamonaviy HR texnologiyalarining korxonalar samaradorligiga ta'siri: "O'zbekiston temir yo'llari" AJ tajribasi.....	589
Xursanova Gulshan Ravshan qizi	
Oliy ta'lim muassasalarida innovatsion menejment strategiyalarining samaradorligini oshirish yo'llari	593
Pulatova Dildora Abdushukurovna	
Oliy ta'lim tizimida raqamli texnologiyalarni qo'llashning bugungi kunda o'rni va ahamiyati.....	600
Xolmirzayeva Gulruxsor Maxammetovna	
Интеграция информационно-коммуникационных технологий в зеленую экономику: цифровые технологии для устойчивого развития.....	604
Бозорова Ирина Жуманазаровна	

Xorijiy mamlakatlarda tadbirkorlik subyektlari tomonidan mahalliyashtirish asosida mahsulot ishlab chiqarishning o'ziga xos jihatlari	608
Mirzabaev Xusniddin Muxamadjonovich	
Цифровизация зеленой экономики: синергия технологий для устойчивого будущего	616
Мухамадиева Кибриё Баходировна, Умарова Надира Рахмановна, Шарипова Зулфия Шокиржоновна, Эшпулатова Хусния Мирғолиб кизи	
O'zbekistonda to'qimachilik mahsulotlari bozori va rivojlanishi	621
Alimxodjayeva Nargiza Elshodovna	
Samarqand viloyatida tikuv-to'qimachilik sanoatining rivojlanish holati va ishlab chiqarish hajmining prognozi.....	629
Ikramova Taxmina Latifovna	
Повышение эффективности управления рисками в проектах государственно-частного партнерства в сфере услуг	639
Айтбаева Гульзада Куанышбаевна	
Surxondaryo viloyati iqtisodiy o'sish darajalarini ekonometrik modellashtrish	645
Pardayeva Ma'rifat Muzaffarovna	
Зарубежный опыт развития экономики ресурсно-сырьевых регионов: модели диверсификации и возможности адаптации.....	654
Севара Кахрамоновна Хакбердиева	
Xizmat ko'rsatish sohasida raqobatbardoshlikni oshirishning ahamiyati	658
Abduvoxidova Mohinur Akmalovna	
O'zbekiston sug'urta bozorida esg va yashil moliya instrumentlaridan foydalanish holati va imkoniyatlari.....	662
Zoyirov Laziz Subxonovich	
Xorazm viloyatida transport xizmatlari ko'rsatishning amaldagi holati tahlili va uni rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari	668
Sharipova Bibijon Baxtiyorovna	
Ulgurji savdo qoidalari va chakana savdodan farqli tomonlari	678
Batirova Raxima Abdujabbarovna, Xolmirzayev Ulug'bek Abdulazizovich	
Xalqaro integratsiya jarayonlarida raqamli iqtisodiyotning o'rni.....	684
Zaripov Xurshid Zakir o'g'li	
Mahalliy budjetlar daromadlari va xarajatlarining hozirgi holati	690
Himmatov Abdisamat Xalilovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida aholining moliyaviy madaniyatini rivojlantirish muammolari va istiqbollari	696
Abdurazakova Nargiza Rixsibayevna	
Цели устойчивого развития и роль цифровых платформ в сфере трудовой миграции	702
Газиёва Сулхия Саидмашрафовна	
Onlayn savdo maydonchalarida mijoz sodiqligini shakllantirishda marketing strategiyalarining o'rni	706
Baxromov Xudoyor Xabibullo o'g'li	
Методологические основы оценки эффективности «зеленых» технологий в строительном секторе.....	710
Тожиева Дилфуза Бабамуратовна	
Korxonalarda moliyaviy instrumentlar auditi masalalarini rivojlantirish.....	715
Mahmudov Saidjamol Kadirjanovich	
O'zbekiston Respublikasi soliq ma'murchiligini takomillashtirish jarayonlari	722
Mahmudova Sevara Rahmat qizi, Almardonov Muxammadali Ibragimovich	
Improving the efficiency of modern housing fund management system	726
D.A. Berdiyeva, Aminova Naima Umar qizi	
Kichik va o'rta biznes subyektlari eksport salohiyatini rivojlantirish mexanizmini takomillashtirish	731
Abduqahhorov Azizbek Abdullo o'g'li	

From Science to Business: How Universities Stimulate Innovation.....	735
A. Bobozhonov, A.M. Shatre, V. Kirilova Vladimirova, R.Kh. Karlibaeva	
Tashkilotlarda risklarni boshqarish strategiyalarining samaradorligini baholash: nazariy va amaliy yondashuvlar	740
Husanova Dilnura Mamrajab qizi	
Turli mulkchilik shakllaridagi xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyatining ekologik auditining nazariy jihatlarini	744
Abdullayev Xurshidjon Nazrullo o'g'li	
Sanoat korxonalarida innovatsion boshqaruv samaradorligini oshirish omillari.....	749
Ne'matullayev Abdurasulxon Ximaydulla o'g'li	
Bozor iqtisodiyotiga o'tish sharoitida innovatsion korxonalar boshqaruvi tashkiliy-iqtisodiy mexanizmi amal qilish xususiyatlari	755
Naimov Azamat Xikmatovich	
Mamlakatimizda chet el investitsiyasi ishtirokidagi korxonalalar faoliyatini rivojlantirish.....	758
Qurbonov Javlonbek Jurabekovich, Shuxratov Azizbek A'zamjon o'g'li	
Qurilgan organik mevalar eksportini rivojlantirishda yashil marketing strategiyalaridan foydalanish.....	764
Xidirov Shohrux Bobir o'g'li	
O'zbekiston Respublikasida xizmatlar sohasining asosiy ko'rsatkichlari.....	769
Ernazarov Gulam Bekbayevich	
Kichik biznes subyektlarida innovatsion faoliyatni baholash va rivojlantirish mexanizmlari.....	774
Mavrulov Ravshan Nematjonovich	

KICHIK BIZNES SUBYEKTLARIDA INNOVATSION FAOLIYATNI BAHOLASH VA RIVOJLANTIRISH MEXANIZMLARI

Mavrulov Ravshan Nematjonovich

Namangan Davlat texnika universiteti
“Iqtisodiyot kafedrası” dotsenti, PhD

Annotatsiya: Ushbu maqolada kichik biznes subyektlarida innovatsion faoliyatni baholash va uni rivojlantirish mexanizmlarini o'rganishga bag'ishlangan. Innovatsion faoliyatning samaradorligi, uni o'lchash mezonlari va baholash uslublari tahlil qilinadi. Kichik biznes subyektlarida innovatsion g'oyalarni ishlab chiqish, ularni tijoratlashtirish va bozorga chiqarish jarayonlari o'rganilib, mavjud muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari ko'rsatib o'tiladi. Ishda innovatsion rivojlanishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlari, davlat va xususiy sektor hamkorligi, moliyalashtirish manbalari hamda rag'batlantirish choralarining ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, kichik biznesda innovatsion ekotizimni shakllantirish, ilmiy-texnik salohiyatdan samarali foydalanish va raqobatbardoshlikni oshirish bo'yicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: kichik biznes, innovatsion faoliyat, baholash mezonlari, rivojlantirish mexanizmlari, tijoratlashtirish, moliyalashtirish, innovatsion ekotizim, raqobatbardoshlik, ilmiy-texnik salohiyat, davlat-xususiy hamkorlik.

Abstract: This article is devoted to the study of mechanisms for assessing and developing innovative activities in small businesses. The effectiveness of innovative activities, its measurement criteria and assessment methods are analyzed. The processes of developing innovative ideas in small businesses, their commercialization and market launch are studied, existing problems and ways to overcome them are indicated. The work highlights the importance of organizational and economic mechanisms of innovative development, public and private sector cooperation, sources of financing and incentive measures. Also, proposals and recommendations are developed for the formation of an innovative ecosystem in small businesses, effective use of scientific and technical potential and increasing competitiveness.

Key words: small business, innovative activities, assessment criteria, development mechanisms, commercialization, financing, innovative ecosystem, competitiveness, scientific and technical potential, public-private partnership.

Аннотация: Статья посвящена исследованию механизмов оценки и развития инновационной деятельности в субъектах малого предпринимательства. Анализируются эффективность инновационной деятельности, критерии ее измерения и методы оценки. Исследованы процессы разработки инновационных идей в субъектах малого предпринимательства, их коммерциализации и вывода на рынок, обозначены существующие проблемы и пути их преодоления. В работе подчеркивается важность организационно-экономических механизмов инновационного развития, взаимодействия государственного и частного секторов, источников финансирования и мер стимулирования. Разработаны предложения и рекомендации по формированию инновационной экосистемы в субъектах малого предпринимательства, эффективному использованию научно-технического потенциала и повышению конкурентоспособности.

Ключевые слова: Малый бизнес, инновационная деятельность, критерии оценки, механизмы развития, коммерциализация, финансирование, инновационная экосистема, конкурентоспособность, научно-технический потенциал, государственно-частное партнерство.

KIRISH

Bugungi globallashuv va raqobat sharoitida innovatsiyalar iqtisodiy rivojlanishning asosiy drayveriga aylanib bormoqda. Xususan, kichik biznes subyektlari innovatsion g'oyalarni tezkor joriy etish, bozor ehtiyojlariga moslashish va yangi mahsulot hamda xizmatlar ishlab chiqishda muhim o'rin tutadi. Ularning samarali faoliyati nafaqat iqtisodiy o'sishga, balki yangi ish o'rinlarini yaratishga, eksport salohiyatini oshirishga va hududiy rivojlanishga bevosita hissa qo'shadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish, ularning innovatsion faoliyatini qo'llab-quvvatlash masalalari bo'yicha mahalliy va xorijiy olimlar tomonidan bir qator ilmiy tadqiqotlar amalga oshirilgan.

Umumiy iqtisodiy samara esa kichik korxonaning (ishlab chiqarish yoki xizmat ko'rsatish) butun iqtisodiy faoliyati natijasi ifodalaydi. Umumiy iqtisodiy samara mutlaq qiymat bilan tavsiflanadi va mahsulot sifatida – ijobiy qiymat va sof foyda sifatida bo'lishi mumkin. Kichik korxonaning barcha iqtisodiy faoliyati samaradorligini baholash uchun resurs ko'rsatkichi – korxonaning umumiy rentabelligi qo'llaniladi (Мещеряков.С.Г). [1].

Menejer uchun korxonaning operatsion faoliyati parametrlari, resurslar samaradorligi (mehnat intensivligi, aktivlar aylanmasi) va biznesning rentabellik ko'rsatkichlari muhimdir. Korxona egalari uning faoliyati samaradorligini foyda taqsimoti, asosiy vositalarga investitsiyalarni qaytarish nuqtayi nazaridan baholaydilar. Kreditorlar uchun korxonaning bozorda barqaror ishlashi va uning rentabelligi bilan bir qatorda likvidlik va moliyaviy leverage to'g'risidagi ma'lumotlar alohida ahamiyatga ega (Хелферт.Э 2003) [2].

Kichik biznesni qo'llab-quvvatlash dasturlari samaradorligini baholash masalalarini ko'rib chiqib, an'anaviy ko'rsatkichlarga qo'shimcha ravishda, mintaqaning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi ko'rsatkichlarini, shuningdek, ko'rsatkichlarni hisobga oladigan kompleks yondashuv asosida davlat qo'llab-quvvatlashiga ehtiyoji bor bo'lgan kichik biznes subyektlarining ulushini hisobga olishni taklif qilgan С.А.Попов [3].

Infratuzilma nuqtayi nazaridan kichik biznes faoliyatini qo'llab-quvvatlash tizimining samaradorligini yanada to'liq baholash tizimini taklif qilgan, bunda minimal xarajatlar bilan kichik biznes oldida turgan maqsadlarni amalga oshirishda maksimal darajada hissa qo'shadigan samarali tizimni hisobga olish lozimligini quyidagi formulani keltirgan (Л.И.Чубарева 2008) [4]

TADQIQOT METODOLOGIYSI

Ushbu tadqiqot natijalarining ilmiy ahamiyati taklif va tavsiyalardan iqtisodiyotni globallashuv sharoitida kichik biznesni faoliyatini baholashning uslubiy asoslarini tadqiq etish va samaradorligini oshirish ilmiy asos bo'lib xizmat qilishi bilan izohlanadi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Kichik biznes faoliyati samaradorligini baholash ko'plab omillarni inobatga olish, samaradorlik ko'rsatkichlari aks ettiruvchi asosiy omillar tarkibi: kichik biznesning rivojlanishi va ular faoliyati samaradorligini tavsiflovchi ko'rsatkichlar dinamikasi tendensiyalar; barcha darajalarda (yalpi ichki mahsulot va yalpi hududiy mahsulot, byudjet tizimining soliq tushumlari, korxonalar daromadlari va boshqalar) ijtimoiy-iqtisodiy samarani olishni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlashdagi hissasi; tranzaksiya xarajatlarini tejash usullari; kichik biznes samaradorligi baholashning metodlari. Kichik biznes sohasi samaradorlikni baholash natijalarini sarhisob qilish quyidagi savollarga javob beradi: Davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash ta'siri doirasida o'zini o'zi rivojlantirishga amaliy yordam, kichik biznesni subyektlari ko'paytirish va uni sohalar kesimidan iborat bo'lishi, mahsulot ishlab chiqarish hajmini ortishi, yangi ish o'rinlarini barpo etilishi. Bu o'z navbati kichik biznes subyektlarini barqaror rivojlanishi va iqtisodiyotning davriy siklini ko'tarilishiga xizmat qiladi.

Iqtisodchi olimlardan S.G.Mesheryakov mintaqada kichik biznes faoliyati samaradorligining umumiy tushunchasini bu iqtisodiy samara va ilg'or texnologiyalarga bo'lgan xarajatlar nisbatini ifodalovchi nisbiy qiymat sifatida belgilaydi. Bunday holda, xarajatlar har bir davrda ma'lum bir ishlab chiqarish birligini aniq qiymatini ko'rsatadi. Joriy xarajatlar (ish vaqti xarajatlari, moddiy xarajatlar va boshqalar) samara shaklida ifodalanadi.

E.Xelfert nuqtayi nazaridan esa kichik biznes samaradorligini tahlil qilish va baholash uchun uning moliyaviy-iqtisodiy natijalarini baholash zarur. Korxona faoliyatining moliyaviy yoki iqtisodiy samaradorligini tavsiflovchi bir qator ko'rsatkichlar mavjud bo'lib ular kompleks asosida ko'rib chiqilishi kerak. Muallif baholovchining pozitsiyasiga alohida e'tibor beradi: menejer, egasi yoki qarz beruvchi. Baholovchining maqsadlariga qarab, korxona samaradorligi parametrlari tizimi ham shakllanadi. Kichik biznesni rivojlantirish, mintaqaviy va hududiy darajada iqtisodiyotni diversifikatsiya qilishning muhim mexanizmi deb atash mumkin. Kichik biznes jadal iqtisodiy o'sishni zarur shart-sharoitlarni yaratadi, mahalliy bozorlarni rivojlantirish va to'ldirishga hissa qo'shadi,

shu bilan birga bozor iqtisodiyoti xarajatlarini (ishsizlik, bozor tebranishlari, inqiroz hodisalari) qoplash imkonini beradi.

G.A.Dremina, yuqorida keltirilgan ko'rsatkichlar kichik biznesning samaradorligini tahlili qilish uchun yetarli emas deb hisoblaydi va shu bilan ustuvor tarmoqlarda kichik biznes rivojlanishini tavsiflovchi qo'shimcha ko'rsatkichlardan foydalanish zarurligini asoslaydi. Xalqaro tajribaga asoslanib u kichik biznesni rivojlantirishning mintaqaviy dasturlari samaradorligini baholash tizimiga kiritilgan kichik biznesni rivojlantirish ko'rsatkichlari ro'yxatini to'ldirish mumkin bo'lgan quyidagi ko'rsatkichlarni taklif qilgan¹:

- kichik biznes subyektlarida aholi bandligi;
- joriy yilda tashkil etilgan kichik biznes subyektlarining umumiy soniga nisbatan ulushi;
- yangi tashkil etilgan kichik biznes subyektlarining sifati ko'rsatkichi;
- ishchilarning o'rtacha soni bo'yicha ishlab chiqarish sanoatida bandlikdagi kichik biznes subyektlarining ulushi;

- investitsion faoliyat ko'rsatkichi
- mintaqadagi kichik biznes subyektlari asosiy kapitalga qo'yilgan investitsiyalarning ulushi;
- joriy yilda tashkil etilgan innovatsion faoliyatda kichik biznes subyektlarining ulushi.

M.A.Volkovaga ko'ra, mintaqa davlat hokimiyati organlarining kichik biznes faoliyati samaradorligini ta'minlashdagi davlat tayanchi xilma-xildir, bu esa mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy tizimining normal ishlashini hisobga olgan holda, muayyan mezonlar to'plamini hisobga olish zarurligiga olib keladi. Shu nuqtayi nazardan kichik biznes sohasida davlat boshqaruvi mexanizmini baholash mezonlarining to'rtta guruhini taklif etgan²: yakuniy samara ko'rsatkichlari, oraliq samara ko'rsatkichlari, ish jarayonlari ko'rsatkichlari, sarflangan resurslar ko'rsatkichlaridir.

Asosiy maqsad kichik biznes subyektlari toifasini o'rganish va uning rivojlanishining asosiy tendensiyalari va muammolarini aniqlashga qaratilgan hududiy darajada barqarorligini baholashdir. Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalarni hal qilish kerak:

- hududiy darajada kichik korxonalar faoliyatini baholashning uslubiy yondashuvlarini o'rganish;
- hududiy darajada kichik korxonalar faoliyatini baholash metodologiyasini ishlab chiqish;
- namangan viloyati tumanlari ma'lumotlaridan foydalangan holda kichik korxonalar faoliyatini baholashning metodologiyasini yaratish;
- mavjud muammo va ehtiyojlarni hisobga olgan holda, hududiy darajada kichik biznesni qo'llab-quvvatlash va rivojlantirish bo'yicha turli chora-tadbirlarni qo'llash bo'yicha tavsiyalar tizimini ishlab chiqish.

Ta'kidlash joizki, yuqori organ tashkilotlar tomonidan kichik biznesni rivojlantirishni rag'batlantirishga qaratilgan yangi dastur va va boshqa me'yoriy hujjatlar ishlab chiqilmoqda. Bu o'z navbatida kichik biznes subyektlari natijadorligini oshirishga imkoniyat yaratiladi biroq, hududlarda kichik tadbirkorlik subyektlari faoliyatini baholash orqali ko'rilayotgan chora-tadbirlar natijadorligini aniqlash usulini yo'lga qo'yish orqali kichik biznes faoliyati samaradorligini aniq tuman, shahar viloyat kesimida aniqlash usullariga yetarli e'tibor qaratilmagan.

Bu usul orqali umumiy ma'noda kichik biznes subyektlari samaradorligini aniqlash emas balki hududiy miqyosida kichik biznes subyektlari faoliyati samaradorligini aniqlashning tadqiqotning dolzarbligini belgilaydi.

Hududiy miqyosida kichik biznes subyektlari faoliyati samaradorligini aniqlash orqali mintaqada faoliyat yuritayotgan kichik biznesga ixtisoslashgan subyektlarning samaradorligini aniqlash mezonlarini ishlab chiqishga asos solish imkoniyatini beradi:

- muayyan ko'rsatkichlar bo'yicha reytinglarni tuzish;
- integral ko'rsatkichni ishlab chiqish va yuqori, o'rta past darajasini aniqlash;
- kichik biznes faoliyatining asosiy xususiyatlariga ko'ra hududiy tipologiyasini yaratish;
- nisbiy ko'rsatkichlardan foydalanish (qiyoslanadigan ko'rsatkichlar yordamida munitsipalitetlarni o'rganish);
- hisoblashning soddalashtirilgan metodologiyasi yaratish.

Mavjud usullarning hech biri tadqiqotda aniqlangan mezonlarning umumiylikini qondirmaydi. Shuning uchun biz kichik biznes sohasini samarali tahlil qilish uchun zarur bo'lgan barcha mezonlarga javob beradigan, hududiy darajada kichik biznes faoliyatini baholash metodologiyasini ishlab chiqishni maqsad qildik.

Taklif etilayotgan metodologiya kichik biznes subyektlari faoliyatini tavsiflovchi ko'rsatkichlarning uchta bloki bo'yicha integral indekslarni hisoblashga asoslanadi va ular asosida hududlar tipologiyasi belgilaydi. Tahlil algoritmi besh bosqichni o'z ichiga oladi.

1 Дремина Г.А. Оценка эффективности региональных программ поддержки малого и среднего бизнеса // Вестник Омского университета. Серия: Экономика. – 2009. – № 4. – С. 32–37

2 Волкова М.А. Оценка эффективности механизма государственного управления экономикой региона в сфере поддержки малого бизнеса // Вестник Сибирского государственного аэрокосмического университета им. академика М.Ф. Решетнева. – 2009. – № 2. – С. 438–442.

Birinchi bosqichda munitsipal darajada kichik biznes subyektlari faoliyatini baholashning o'rganilgan uslubiy yondashuvlari asosida xususiy ko'rsatkichlar tizimi quyidagi asosiy tamoyillarni amalga oshirishni o'z ichiga olishi kerakligi belgilandi:

- baholashning kompleksligi, mintaqa iqtisodiyoti va ijtimoiy sohasidagi vaziyatni eng muhim tavsiflovchi ko'rsatkichlari;

- individual ko'rsatkichlar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni aniqlashni o'z ichiga olgan tizimli baholash;
- ko'rsatkichlar tizimining hududiy rivojlanish yo'nalishiga muvofiqligi;
- boshqaruv qarorlarini qabul qilish uchun natijalarning maksimal axborot mazmunini ta'minlash.

Ushbu tamoyillar asosida hududiy kichik biznes subyektlari faoliyatini to'liq tavsiflovchi bir qator muhim ko'rsatkichlar tanlab olindi.

Mezonlarning asosiy guruhlarini aniqlash natijasida mintaqada kichik biznes subyektlari faoliyatini baholashning asosiy ko'rsatkichlari aniqlandi:

Tuman bo'yicha kichik biznes subyektlari soni

Tumanlarda aholi zichlik darajasi

Har 1000 kishiga to'g'ri keladigan kichik korxonalar soni.

Tumanda kichik biznes sohasida band bo'lgan soni.

Tumandagi kichik biznes subyektlarining tovarlar, ishlar, xizmatlarni sotishdan tushgan tushumlari.

Taqdim etilgan ko'rsatkichlar mavjud rasmiy statistik ma'lumotlar asosida Namangan viloyati tumanlararo kichik biznes faoliyatining turli jihatlarini aks ettiruvchi ko'rsatkichlar bloklari tuzilgan.

Ikkinchi bosqichda standart koeffitsiyentlar ularni taqqoslanadigan shaklga keltirish uchun tanlangan ko'rsatkichlar ro'yxatidan hisoblab chiqiladi (excel dasturi yordamida). Qiymatlarining oshishi mos ravishda ijobiy va salbiy tendensiyalarni ko'rsatadigan to'g'ridan-to'g'ri va teskari ko'rsatkichlar uchun standartlashtirilgan koeffitsiyent quyidagi formulalar yordamida hisoblanadi:

$$k_{\text{тыр}} = \frac{x_j - \min(x)}{\max(x) - \min(x)} \cdot N \quad (1)$$

$$k_{\text{теc}} = \frac{\max(x) - x_j}{\max(x) - \min(x)} \cdot N \quad (2)$$

Bu yerda

x_j – ma'lum bir mintaqadagi xususiy ko'rsatkichning qiymati

$\max(x)$ - o'rganilayotgan obyektlarning butun majmuasi orasida ushbu ko'rsatkichning maksimal qiymati;

$\min(x)$ - o'rganilayotgan obyektlarning butun majmuasi orasida ushbu ko'rsatkichning minimal qiymati;

N - shkala omili ($N = 1$).

Uchinchi bosqichda kichik biznes subyektlarining faoliyatini tavsiflovchi tanlangan uchta blokning har birining indeksi hisoblab chiqiladi, bu har bir ko'rsatkich guruhining standartlashtirilgan koeffitsiyentlarining o'rtacha arifmetik qiymati hisoblanadi:

$$I = \frac{\sum_{i=1}^n k_i}{n} \quad (3)$$

Bu yerda:

k_i – standartlashtirilgan koeffitsiyent;

n – hisoblash blokidagi ko'rsatkichlar soni.

To'rtinchi bosqichda tahlil qilinayotgan munitsipal tizimlarning holatini tavsiflovchi umumiy integral ko'rsatkich shakllanadi. Uni hisoblash (3) formula bo'yicha standartlashtirilgan koeffitsiyentlarni har bir blok bo'yicha integral ko'rsatkichlar bilan almashtirish orqali hududidagi kichik biznes subyektlarining faoliyatini tavsiflash amalga oshiriladi.

Boshqaruvi organlarining kichik biznes subyektlari faoliyat ko'rsatish darajasi bo'yicha hududlarning umumiy reytingini tuzishda ehtiyojlarini hisobga olgan holda, o'rganilayotgan hudud tipologiyasini tuzish maqsadga muvofiqdir. Olingan indeksni tahlil qilish va hududiy subyektlarni kichik biznes faoliyatining turli darajalariga ega bo'lgan guruhlariga taqsimlash uchun o'rganilayotgan ko'rsatkichning og'ishini hisoblash kerak (d). Ushbu og'ish quyidagi formula bo'yicha hisoblanadi:

$$d_i = (x_i/x - 1) \cdot 100 \quad (4)$$

Bu yerda:

d_i - tuman darajasida kichik biznes subyektlari faoliyatining integral ko'rsatkichining og'ishi;

x_i - tuman darajasida kichik biznes faoliyatining ajralmas ko'rsatkichi;

x - tuman darajasida kichik biznes faoliyatining integral ko'rsatkichining o'rtacha qiymati.

Tipologiya jarayonida qo'llaniladigan yondashuvga ko'ra, kichik biznes subyektlari faoliyatining o'rtacha integral ko'rsatkichidan hisoblangan og'ish qiymatlarining o'zgarishidan kelib chiqqan holda, kichik biznes faoliyatining turli darajalariga ega bo'lgan 5 ta guruhi shakllantiriladi. (d):

1. Yuqori daraja - indikator qiymati 40% dan ortiq.
2. O'rtacha darajadan yuqori - ko'rsatkich qiymati 30dan 40% gacha.
3. O'rtacha daraja - indikator qiymati 20 dan 30% gacha.
4. O'rtacha darajadan past - indikator qiymati -10 dan -20% gacha.
5. Eng past daraja - indikator qiymati 10% dan kam.

Ushbu guruhlashning alohida tumanlarda kichik biznesni rivojlantirishning kuchli va zaif tomonlarini aniqlash imkonini beradi, bu esa tadbirkorlik faoliyatini samarali rag'batlantirishga qaratilgan aniq chora-tadbirlarni yanada ishlab chiqish va ularni amalga oshirish uchun zarurdir.

1-jadval. Namangan viloyati bo'yicha kichik biznes subyektlari ulushini aholining ming kishiga nisbatan zichlik darajasi³

Zichlik darajasi	Tuman nomlari	Zichlik ko'rsatkichi
"Yuqori daraja"	Namangan shahar, Norin tumani	40% va undan yuqori
"O'rtacha darajadan yuqori"	Uychi tumani, Uchqo'rg'on tumani	$30\% < S_{o'yu} < 40\%$
"O'rtacha daraja"	Chortoq tumani, Kosonsoy tumani, To'raqo'rg'on tumani	$20\% < S_o < 30\%$
"O'rtacha darajadan past"	Chust tumani, Yangiqo'rg'on tumani, Namangan tumani	$10\% < S_{op} < 20\%$
"Eng past daraja"	Mingbuloq tumani, Pop tumani,	$S_{ep} < 10\%$

Yuqorida hisoblangan natijalar kichik biznes subyektlari faoliyatini unga bog'liq bo'lgan turli omillarni hisobga olgan holda har tomonlama baholash imkonini beradi. Uning yordamida tumanlarda kichik biznesni qo'llab-quvvatlash va rivojlantirish bo'yicha aniq chora-tadbirlar (mexanizmlar), resurslar manbalari va ularni sarflash yo'nalishlarini yuqori darajada ilmiy asosda aniqlash mumkin bo'ladi va bu mutanosib ravishda amalga oshirilishini (2-jadval).

2-jadval. Mintaqada kichik biznes subyektlarining hududiy chegaraviy xususiyati (Namagan viloyati tumanlari kesimida)

Guruh	KBning umumiy soni		KB ko'lami		KBning moliyaviy samaradorligi	
	Yuqori	Past	Yuqori	Past	Yuqori	Past
1	+		+		+	
2			+		+	
3		+	+		+	
4	+			+	+	
5	+			+		+
6		+		+	+	
7	+			+		+
8		+		+	+	+

Sinov natijalarini sarhisob qilar ekanmiz, shuni ta'kidlash mumkinki, kichik biznes subyektlari faoliyatini baholashning ishlab chiqilgan metodologiyasi orqada qolayotgan sohalar va mavjud muammolarning o'ziga xos xususiyatlarini aniqlash imkonini beradi. Kichik biznesning moliyaviy samaradorligi bilan bog'liq

muammolar mavjud bo'lgan hududlarda kichik biznes subyektlarining ta'minot zanjirlariga integratsiyalashuviga ko'maklashish, shuningdek, kichik tashkilotlarning shahar xaridlarida ishtirok etish imkoniyatlarini oshirish bo'yicha chora-tadbirlarni amalga oshirish zarur.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatini baholash va bu orqali uning samaradorligini oshirish ahamiyati asosan bozor iqtisodiyotni rivojlantirishda ko'zlangan maqsadlar erishish tashkil etish, iqtisodiy o'sish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish, mahalliy bozorlarni rivojlantirish va to'ldirishga hissa qo'shish, shu bilan birga bozor iqtisodiyoti xarajatlarini qoplash imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Бобоев.А.Ч.Тадбиркорлик фаолияти ривожланишнинг назарий жиҳатлари ва устувор йўналишлари: иқт.фан. ном.дис.-Т.:2012.
2. Волкова М.А. Оценка эффективности механизма государственного управления экономикой региона в сфере поддержки малого бизнеса // Вестник Сибирского государственного аэрокосмического университета им. академика М.Ф. Решетнева. – 2009. – № 2. – С. 438–442.
3. Попов С.А. Комплексный анализ оценки эффективности управления программами поддержки малого предпринимательства // Фундаментальные исследования. – 2013. – № 10-10. – С. 2249-2252.
4. Дремина Г.А. Оценка эффективности региональных программ поддержки малого и среднего бизнеса // Вестник Омского университета. Серия: Экономика. – 2009. – № 4. – С. 32–37

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2025. № 9

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>